

Posudek vedoucí práce na bakalářskou práci sl. Lenky Pinzové:

Cizoložství, incest a bigamie v raně novověkých českých a moravských městech a vesnicích v 16. až 18. století

Bakalářská práce, FHS UK, červen 2006 (160 stran rkp., včetně 7 příloh na 58 stranách)

Problematika trestního práva je v české historiografii dosud zejména doménou právníků, resp. právních historiků a jen překvapivě málo historiků sociálních či sociokulturních dějin se pokusilo využít cenného materiálu, který tato oblast skrývá – snad s výjimkou těch, kdo se věnovali problémům čarodějnictví či tajného nekatolictví. A to navzdory tomu, že právě akta kriminálních soudů představují jeden z mála cenných dokumentů, které nám dovolují nám nahlédnout do každodenního (i mentálního) života prostých, většinou negramotných „malých lidí“, do způsobů jejich chování i myšlení – ale i do postojů jejich vrchností. Přitom právě proměny (či naopak setrvávání) forem postihu a míry trestnosti určitých kriminálních činů, formulace svědeckých výpovědí či okolnosti udání jsou pro nás velice důležitým elementem nejen pro poznání „předmoderního“ trestního práva, ale i pro chápání proměn společenských hodnot, forem chování i kolektivních postojů a představ.

Radikální reforma trestního práva a de facto nástup „moderního“ trestněprávního systému, který přinesl závěr 18. století (zejm. trestní zákoníky Francouzské revoluce, Josefa II., jeho bratra Leopolda i kodexy následující) jsou projevem celospolečenských změn a hodnot, které přišly s osvícenstvím. Tím více je zajímavá konfrontace vývoje trestněprávní normy v raně novověkém období se samotnou soudní praxí: přišla reforma shora až se zákony, nebo ji již delší dobu připravovala praxe?

V západoevropské historiografii získaly podobné „sociokulturní“ dějiny trestního práva a kriminality značnou popularitu již před dvěma-třemi desetiletími. Zvláštní pozornosti se zde dočkal mimo jiné problém „genderové“ podmíněnosti trestné činnosti i aplikace trestu.

Toto je i rámcové téma, které pro svou bakalářskou práci zvolila sl. Lenka Pinzová, která se zaměřila na otázku postihu vybraných mravnostních deliktů (cizoložství, bigamie, incest) v raném novověku, tehdy v rozmezí 16.-18. (resp. počátku 19.) století.

Práce je členěna na dvě stěžejní části: první je věnována obecným charakteristikám raně novověkého trestního práva a základním pramenům, s nimiž se můžeme setkat (podkapitoly nesou názvy *Vývoj městského hrdelního práva*, *Raně novověké zákoníky* a *Raně novověké smolné knihy*). Cílem tohoto oddílu je především představit a charakterizovat raně novověké trestní právo i soudobé prameny normativní povahy (vybrané zákoníky habsburské monarchie z období 16.-poč. 19. století). Část druhá se pak věnuje specificky „mravnostním deliktům“, přesněji deliktům cizoložství, bigamie a incestu. Schéma všech tří podkapitol věnovaných zvoleným trestným činům je v podstatě identické: autorka se snaží o srovnání vývoje litery zákona s proměnami (resp. stagnací) soudní praxe, pokouší se také zachytit četnost daného zločinu v rámci vybraných smolných knih a četnost aplikace trestu smrti; důležitou roli hraje také srovnání postihu mužů a žen a proměna formy postihu v průběhu časové změny.

Materiálovou bází práce tvoří především novodobé edice smolných knih a dobové trestněprávní zákoníky, jejichž studium předpokládá schopnost vypořádat se částečně i s jazykovými a paleografickými obtížemi (stará čeština, gotické písmo, stará právní terminologie...), které autorka zvládla překonat; je třeba ocenit i autorčinu snahu o pochopení zastaralých výrazů.

Studie kolegyně L. Pinzové je jistě nadprůměrná, a to jak rozsahem, tak obsahem a formou. Přínos spočívá jak ve volbě tohoto relativně nového tématu, jemuž byla v české historiografii dosud věnována pozornost víceméně pouze okrajová, tak ve způsobu jeho zpracování.

Téma je poměrně rozsáhlé – přesto je autorka dokázala „ukáznit“ a najít vůdčí linii. I když množství a charakter pramenů byl rozumným způsobem omezen, přesto musela zvládnout poměrně velké množství materiálu často nestejnorodé povahy a zlomkovitého charakteru. Tohoto omezení – a tím i limitů výpovědní hodnoty zvoleného materiálu – je si ovšem kol. Pinzová vědoma a nikdy nevyvozuje unáhlené nebo přehnané závěry. Ukázněná a obezřetná práce s prameny i poměrně obsáhlou sekundární literaturou umožnily vznik uceleného a relativně vyváženého textu.

Ve svém „úvodu“ sl. Pinzová formuluje své cíle poměrně jasně a konkrétně, formou sedmi základních otázek: Táže se, 1. jak měl být dle dobových zákoníků trestán zločin cizoložství, bigamie a incestu; 2. Jak byly postihovány osoby, které se provinily některým z těchto zločinů; 3. zda se teorie shodovala se soudní praxí; 4. zda byly zločiny cizoložství, bigamie a incestu trestány nejvyšším trestem, tj. trestem smrti? 5. zda lze prokázat nějaký rozdíl mezi způsobem postihu mužů a žen; 6. zda vysledovat v delším časovém úseku proměnu způsobu chápání těchto mravnostních deliktů, a to jak v samotných zákonech, tak 7. v jejich aplikaci, tedy soudní praxi.

Na základě zevrubné analýzy trestních zákoníků i několika smolných knih došla především k závěrům, že předpokládaná postupná dekriminalizace zvolených hrdelních mravnostních deliktů před českými soudy byla minimální nebo zcela nulová až do poloviny 18. století. Zvláště přísný byl postih v případě zločinu bigamie, který předpokládal větší míru rafinovanosti a úmyslu. Na druhou stranu však raně novověké hrdelní soudy velkou měrou přihlížely i k polehčujícím okolnostem a uchylovaly se často spíše k potupným trestům a trestům vyhnání, přičemž ve výměře trestu hrála velkou roli hlavně přítomnost dalšího trestného činu. Konfrontace soudní praxe s trestněprávní normou ukázala, do jaké míry byla mezi oběma instancemi silná diskrepance, která se naplno projevila zejména v osvětské době, která také přinesla radikální proměnu trestního práva hmotného i procesního.

Autorka také projevila skepsi vůči tradované představě o přísnějším postihu žen než mužů a poukázala na to, že k němu docházelo takřka výhradně v případě, že žena byla těhotná nebo přivedla na svět nemanželské dítě, které mohlo ohrozit postavení legitimních dětí. Zbývá také otázka, do jaké míry byly ženy v raně novověkém právu považovány za méně zodpovědné než muži (v praxi možná ještě větší měrou než v teorii).

V každém případě je si autorka vědoma zlomkovitého charakteru studovaných pramenů, který nemůžeme bez výhrad považovat za reprezentativní - a zdráhá se předčasného zobecňování.

Nedostatky, které lze práci vytknout, jsou především formálního či formálně-organizačního charakteru. Možná by samotný název – poněkud dlouhý – mohl být pro přehlednost i stylistickou rozdělen na kratší titul a delší, upřesňující podtitul (resp. stávající titul by mohl posloužit jako podtitul k titulu stručnějšímu a „štěpnějšímu“. Také obě velké části – označené pouze číslicemi - by možná zasloužily upřesňující názvy (např.: část 1 – *Raně novověké trestní právo*; 2. – *Postih deliktů proti manželství v teorii a praxi*). Také název podkapitoly v oddílu „literatura a závěry“ („Prameny trestněprávní povahy“) je poněkud zavádějící, možná by byl – vzhledem k uvedeným titulům - výstižnější termín „prameny *normativní povahy*“.

První, obecná část (36 stran) věnovaná rozboru hrdelního práva, trestních zákoníků a smolných knih je možná disproporčně dlouhá oproti části druhé (46 stran), která představuje samotné těžiště autorčiny práce a záměrů. Lze ovšem namítnout, že pro pochopení celkového

kontextu jednotlivých trestných činů, jimiž se tato druhá část zabývá, je zevrubná analýza a představení právní teorie i soudní praxe nezbytná. Za zvážení by snad bylo stálo uvést některé obecně známé – nebo naopak marginálnější – informace pouze formou poznámky pod čarou, resp. poznámky za textem.

Kromě drobných chyb z nepozornosti („jak byly (...) souzeni lidé“ – str. 4; „zda bylo zločiny trestány“ – tamtéž; jméno historičky Natalie Zemon Davisové je na str. 102 jednou uvedeno s příponou – ová, jednou bez ní,...) se jako problematické se jeví také zacházení s některými pojmy, především s termínem „feudální právo“, což je ale obecný problém, s nímž se od roce 1989 potýká česká historiografie tohoto období.

L. Pinzová bohužel nevěnovala příliš velkou pozornost například chápání ženské/mužské cti nebo alespoň částečnému jazykovému či sémantickému rozboru ženských/mužských výpovědí: jejich zohlednění mohlo být právě pro interpretaci sexuálních deliktů velice užitečné. K tomu jí mohly posloužit jak citovaná studie Lyndal Roperové (Oidipus a ďábel), tak například český překlad práce Richarda van Duelfenovy *Bezectní lidé*, která se v bibliografii L. Pinzové kupodivu vůbec neobjevuje.

Je škoda, že autorka z časových a organizačních důvodů nemohla stávající prameny doplnit také studiem nevydaných rukopisných dokumentů z fondů kriminálních soudů a že jí jazyková bariéra nedovolila konfrontaci jak s případovými studii, tak s metodologickými a interpretačními postupy například z německého prostředí, kde se dané problematice věnovala a věnuje celá řada badatelů a nabízí zajímavá inovativní řešení (některé práce van Duelfenovy či Behringerovy by jí jistě inspirovaly).

Pokud by se sl. Pinzová chtěla tématu věnovat i při své další práci, určitě by se měla zaměřit na bližší a důkladnější analýzu samotných aktů kriminálních soudů, výslechových protokolů, například formou mikrohistoricky zaměřené sondy do určitého regionu, kde by čerpala materiály například z fondů městských soudů či z bohatých a málo využívaných archivů vrchnostenských statků.

I když obezřetnost při interpretaci pramenů a generalizování je namístě, přesto je na škodu práce, že se autorka z přílišné ostýchavosti či nedostatku sebedůvěry neodvažuje formulovat odvážnější hypotézy a zobecnění a někdy se až příliš úzkostlivě drží litery pramenů i použité literatury.

- - -

Sl. Lenka Pinzová v každém případě prokázala schopnost orientovat se ve složité problematice raně novověkého trestního práva a propojit jej s otázkami spjatými s dějinami rodiny a manželství. Výsledná relativně rozsáhlá studie je vypracována pečlivě a přehledně, se všemi formálními řemeslnými náležitostmi. Je napsána srozumitelným, vyzrálým jazykem, který dokazuje porozumění dané problematice i schopnost své poznatky utřídit a sdělit. Je třeba ocenit i vnější stránku zpracování (úprava grafů a tabulek, obsáhlé přílohy), jíž autorka věnovala rovněž značnou péči.

Autorka dokázala samostatně vytyčit téma, zvolit a kriticky zhodnotit i interpretovat použité prameny a konfrontovat je se sekundární literaturou a formulovat závěry.

Její práce plně odpovídá nárokům kladeným na bakalářskou práci, **doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnocení v rozmezí 44-47 bodů.**

Mgr. Daniela Tinková, PhD.
Katedra obecné antropologie FHS UK – Ústav českých dějin FFUK